

УДК 378.1.147

Тетяна Макарова,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри менеджменту та
соціально-гуманітарних дисциплін
Криворізької філії Європейського
університету

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ «МЕНЕДЖМЕНТ ОРГАНІЗАЦІЙ» ТА «МЕНЕДЖМЕНТ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

У статті обґрунтовуються шляхи підвищення гуманістичних цінностей як складової професійної культури студентів спеціальностей «Менеджмент організацій» та «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності» і доводиться доцільність застосування саме таких форм та методів роботи, котрі б передбачали врахування соціально-культурних цінностей свого народу, його менталітет.

Ключові слова: гуманістичні цінності, етика, духовність, професійна культура.

В статье обосновываются пути повышения гуманистических ценностей как составляющей культуры студентов специальностей «Менеджмент организаций», «Менеджмент внешнеэкономической деятельности», доказываемая целесообразность использования именно таких форм и методов работы, которые бы предусматривали и учитывали социально-культурные ценности своего народа, его менталитет.

Ключевые слова: гуманистические ценности, этика, духовность, профессиональная культура.

The article summarizes ways to enhance humanistic values as part of the culture of students specialties «organization management», «management of foreign trade activities», proved the feasibility of using such forms and methods of work that would be involved and take into account the socio-cultural values of its people, its mentality.

Key words: humanist values, ethics, spirituality, professional culture.

На сучасному етапі розвитку освіти відбувається досить багато змін, проектів та програм, котрі своєю метою вбачають не тільки створення умов, які б забезпечили якість підготовки майбутнього професіонала своєї справи, але й виховали в ньому (або ж не втратили остаточно) загальнолюдські якості, норми та принципи поведінки, щоб до того ж таки

професіоналізму додалися ще й етичні та духовні аспекти життєдіяльності людини. Бо сучасна освіта сьогодні нагадує складний механізм, котрий щорічно забезпечує випуск фахівців різних галузей, який ніби не можна зупинити, а про якість та внутрішню наповненість випускників ніколи й думати. Однак, формування професійної культури та гуманістичних цінностей є найголовнішим завданням на сучасному етапі розбудови вищої школи та її інтеграції в європейський освітній простір.

Актуальність обраного шляху підтверджується й нормативними освітніми документами (програмами, проектами) щодо пріоритетів розвитку сучасної освіти та позиціями педагогів.

Так, Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI ст.») визначає складовими навчально-виховного процесу *«демократизацію, гуманізацію та гуманітаризацію»*, котрі повинні стати цілісними та основними, *«органічно поєднаними в ньому»* і побудованими на *«національних та загальнолюдських началах»* [2, с. 2]. Саме такий підхід дасть можливість підвищити освітній і культурний рівень розвитку суспільства та забезпечить формування гуманістичних цінностей особистості. «Національна доктрина розвитку освіти» орієнтує викладачів на те, що освіта *«має стати найважливішим чинником гуманізації суспільно-економічних відносин, формування нових життєвих орієнтирів особистості»* [5, с. 5]. Важливою складовою процесу забезпечення необхідних потреб сучасної молоді є й чітка вимогливість щодо якості підготовки наукових та науково-педагогічних працівників, котрі в першу чергу повинні створити чіткий фундамент для реалізації освітніх програм, розробити нові методики їх упровадження та зацікавити в здійсненні цього процесу студентів протягом усього періоду навчання у вищій школі: як під час вивчення нормативних, так і професійно-орієнтованих дисциплін. Серед першочергових завдань гуманізації освіти *«Концепція національного виховання студентської молоді»* вбачає *«формування етичних цінностей»* [4, с. 3] шляхом реалізації основних напрямів національно-виховної діяльності *«інтелектуально-духовного виховання», «громадянсько-правового», «морально-етичного»* тощо [4, с. 3]. Цікавою видається й підготовлена науковцями Академії педагогічних наук України *«Біла книга національної освіти України»*, котра обґрунтовує *«необхідність якісно іншої системи освіти, глобальною тенденцією якої є справжній людиноцентризм і реальна демократизація»* [1, с. 13] та подає *«наскрізні стратегії розвитку»* освіти за рівнями. Знову ж таки, запропонована програма зумовлена потребами сучасного розвитку суспільства відповідно до вимог часу, науково-технічного прогресу та життєвих орієнтирів молодого покоління, на яке вона й спрямована.

Отже, підвищення гуманістичних цінностей як складової формування професійної культури повинно мати комплексний характер і знаходитися на перетині різних сфер знань (історії, філософії,

культурології, етики та естетики, психології, релігієзнавства тощо), а відповідно й моделювати нове бачення системи гуманітарної освіти.

Сучасний навчальний процес повинен бути побудований на вихованні та формуванні духовно багатой особистості, яка б враховувала соціально-культурні цінності свого народу, його менталітет. На думку Т. Сурової, в основі зазначеного лежать ціннісні орієнтації, котрі спрямовані на *«формування духовного світу особистості, системного мислення»* [6, с. 34]. В. Фазан наголошує на важливості дотримання в сучасній освіті методологічних засад гуманістичного виховання *«гуманізму», «індивідуалізму», «толерантності і комунікативної спрямованості», «альтруїзму»* та ін. [7, с. 36]. Дійсно, всі цінності потрапляють у людську свідомість у вигляді набутих ідеалів, через систему правил, а також у процесі практичного досвіду: слова, дії, вчинки та спосіб діяльності. Процес засвоєння цінностей, норм та правил поведінки студентів визначається шляхом аналізу їх мотивів та вчинків, а завдання викладача постійно звертати увагу на формування культури кожної окремої особистості. Адже, працюючи зі студентами, викладач повинен виявляти повагу до почуттів, думок та проявляти здатність їх почути і зрозуміти; готовність підтримати особистість, навіть за умови, коли погляди їх можуть не збігатися, а також відкривати разом із ними та враховувати в подальшій діяльності новий професійний та життєвий досвід.

Важливою складовою цього процесу є і вплив обраної спеціальності на ієрархію цінностей майбутніх спеціалістів. Так, у процесі проведеного анкетування студентів спеціальностей *«Менеджмент організацій»* та *«Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності»* було виявлено, що пріоритетними цінностями є *«здоров'я», «матеріальні блага», «сімейне життя», «друзі»*. Проте такі цінності як *«упевненість у собі»* та *«прагнення бути безкорисним»* у своїх вчинках були обрані небагатьма респондентами, а лідируючі позиції свідчать про егоїстичні наміри більшості. Причиною цього виступає соціум та сучасні світові тенденції, котрі свідомо чи несвідомо створюють особливу систему індивідуальних моральних цінностей, які і є своєрідною модифікацією суспільних.

Саме тому, сьогодні постає нагальна необхідність впроваджувати в навчально-виховний процес вищих навчальних закладів мотиваційні моделі потреб, які б допомогли особистості формувати чіткі етико-духовні позиції, цінності; орієнтували на ідеали демократії і гуманізму, на питання щодо основних новітніх тенденцій зі сфер спеціалізації фахівця; здійснювали системний облік соціально-економічних факторів; підвищували здатність до сприйняття та використання на практиці нових наукових ідей, методів виробництва, формування новаторських здібностей; сприяли б професійній самореалізації індивіда у взаємодії з навколишнім природним і суспільним середовищем.

Завдання статті – визначити шляхи підвищення гуманістичних цінностей як складової професійної культури студентів спеціальностей «Менеджмент організацій», «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності» в умовах змін освітньо-культурного середовища України на прикладі викладання дисциплін соціально-гуманітарного циклу.

Шляхи формування гуманістичних цінностей студентів проходять 3 етапи. Спочатку – це адаптація до вимог суспільства, колективу, в процесі чого набуті ідеали вступають у протиріччя з професійними характеристиками, які сформовані у вузі. Саме в цей період відбувається прагнення задовольнити вимоги оточуючого середовища, однак поки що не з точки зору майбутньої спеціалізації.

Згодом, у процесі професійного становлення, студенти прилаштовуються до вимог керівництва та потреб майбутнього фаху, які дуже часто зумовлюють суперечки та протиріччя. І тільки на етапі стагнації вони прагнуть поєднати набутий досвід із професійними знаннями, доповнюючи його власне виробленими прийомами та засобами. Саме під час застосування змалюваної моделі студенти зможуть, за допомогою викладача, вирватися за межі аудиторної та побутової практики, і почати проектувати власний професійний досвід, який буде базуватися на набутих ними ціннісних орієнтаціях. Запропоновані варіанти занять повинні допомогти студентам указаної спеціальності підвищити власний аксіологічний рівень та впевненість у собі й духовній цілісності власного «Я».

Так, у процесі проведення заняття у формі семінару на тему «Духовність – храм душі людської», викладач повинен у бесіді спонукати студентів до осмислення змісту понять «духовність», «душа», «добро» та «зло», і розуміння моральних принципів життя, шляхів підвищення духовної культури, цінностей. Спираючись на емоційне та духовне мислення, розвивати почуття високої симпатії (розуміти стани, почуття інших людей, мотиви їх поведінки та спрямованості вчинків); наповнювати духовним змістом особистість вихованців, розвивати творче мислення через усвідомлення і взаємодію студентів у групах. Виховувати почуття відповідальності доброти та чуйності. (Пропонуємо зразок заняття, яке передбачає групову роботу в процесі освоєння теоретичних понять заняття:

Хід заняття

I. Вступне слово викладача

Ми часто звертаємося з вами до вічних цінностей нашого життя. І я відчуваю, що наші зустрічі не проходять повз ваші серця. Мені приємно бачити, як ви тепло, з розумінням ставитеся один до одного, до оточуючих, до викладачів та батьків.

Сьогодні ми з вами поговоримо про одну зі складових поняття «духовність» – душу. Ми говоримо: «душа». А який зміст ми вкладаємо в

це поняття? (На мультимедійному проекторі представлено презентацію, яка ознайомить студентів із основними визначеннями цього поняття. Викладач наголошує на різноаспектності таких визначень, після чого проводиться співставлення окресленого матеріалу з відповідями студентів запитання анкети на анкету).

Викладач пропонує студентам проаналізувати вислів видатного педагога В. Сухомлинського «Соромся порожнечі своєї душі».

Пропонуються наступні запитання для обговорення:

– Який зміст вклав педагог у цей вираз?
– Яких людей ми можемо назвати бездушними?
– Як ви думаєте, чим повинна бути наповнена наша душа (виберіть найважливіші за значимістю складові із запропонованих?)

- милосердям;
- любов'ю до оточуючих;
- співпереживанням;
- добротою;
- щирістю;
- радістю;
- вірою;
- надією;
- терпінням;
- правдою).

(Студенти відповідають, обґрунтовуючи свій вибір).

Далі робота здійснюється у два етапи:

Перший етап

Творча робота студентів

Викладач. Як не дивно, ми, маючи душу, наділяємо нею і все те, що близьке нам: українську пісню (задушевна), землю (одухотворена), народ. Давайте спробуємо розділитися на три робочі групи й попрацювати, відчувати душу.

1-ша група – української пісні

(Під час виконання завдання звучить народна пісня «Ой, у вишневому садку»).

Завдання: намалювати фарбами або олівцем душу української пісні (7 хв.).

Методика роботи із завданням першої групи:

За основу буде взято методику А. Лутюшкіна, сутність якої полягає в наступному: колір, який буде переважати на малюнку, відповідає різним емоційним станам, «тональності» цих станів суб'єкта. Колір – це об'єктивна у фарбах емоція. За дослідженням А. Лутюшкіна для переважної більшості людей традиційною є така емоційна оцінка кольору: червоний – захоплення, активність; помаранчевий – радісний,

теплий; жовтий – світлий, приємний; зелений – спокійний, врівноважений; синій – сумний; фіолетовий – тривожність, незадоволеність; чорний – туга, скорбота. Тож студентам пропонується під час прослуховування пісні заповнити таблицю, а викладачеві – визначити індивідуальні та групові емоційні стани групи.

Зразок таблиці.

Таблиця 1

**Результати прослуховування української народної пісні
«Ой, у вишневому садку»**

Колір	Мій настрій				Мені здається, що настрої групи
	Перед прослуховуванням	На початку прослуховування	У кульмінації твору	Наприкінці прослуховування	
Червоний					
Помаранчевий					
Жовтий					
Зелений					
Синій					
Фіолетовий					
Чорний					
Важко визначити					

2-га група – українського народу

Завдання: охарактеризувати душу через влучні українські прислів'я та приказки (7 хв.).

Методика роботи з малюнками:

Під час аналізу можливо використати два способи роботи з малюнками: 1) виставлення всіх їх відразу, перегляд та порівняння, відшукування колективними зусиллями спільного та відмінного в змісті; 2) перегляд кожного малюнку окремо, коли всі учасники експерименту висловлюються про його зміст. Пропонуємо обрати перший варіант та оцінити твір за такими параметрами: 1) характер символічного образу та прояв у ньому емоційно-ціннісного світопереживання; 2) осмисленість переживання особистісного буття в загальнолюдському контексті.

3-я група – України

Завдання: написати роздуми про душу народу (7 хв.).

Перевірка творчих завдань

1-ша група – коментує малюнки; 2-га група – зачитує прислів'я; 3-я група – зачитує твори-роздуми.

Викладач. Що спільного ви знайшли в душі української пісні, українського народу й України?

Студенти. Спільними чинниками поняття душа є добро, милосердя, віра, надія, щирість, любов до всього.

Викладач. Звичайно, кожна людина несе відповідальність за наповненість і зміст своєї душі, потрібно тільки усвідомити, розкрити очі, серце.

Завдання на кмітливість

Закінчіть подані речення:

- «Щоб моя душа наповнилася змістом, мені ще потрібно навчитися...».
- «Розправити крила моєї душі заважає...».
- «Щоб творити добро, я повинен...».
- «Найчастіше людиною в житті керує...».

Підсумок першого етапу

Викладач. Навчившись розуміти себе, ми прийдемо до розуміння інших. Мені хотілося б завершити цей етап нашої розмови віршованими рядками Ліни Костенко:

*«Душа – єдина на землі держава,
де є свобода чиста, як озон.
Кордон душі проходить над світами,
а там нема демаркаційних зон...».*

Висновок до першого етапу

Отже, розглянувши сутність понять «душа» і «духовність», ми впевнено можемо сказати, що коли корінь життя людини не живиться духовністю свого народу, людина втрачає віру в себе, любов до життя, родини, людей, вона не має надії на краще майбутнє. Сухе дерево не дає доброго плоду. Неодухотворена людина приречена на вічне забуття. Тож кожен із нас має надію на духовне відродження, бо людина живе повним життям тільки тоді, коли вона одухотворюється, живучи не тільки мотивами тіла та емоцій, а й мотивами духу.

Другий етап

1. Робота зі змістом понять

Викладач. Пропоную Вам одну легенду: *«Був такий час, коли боги існували, а людей і тварин ще не було. Перед тим, як живим істотам належало з'явитися на світ, став бог Епімей розподіляти між ними властивості: одним дав силу, іншим – швидкість, третім – властивість літати. І тільки людина залишилася голою, без ложа, без зброї. І щоб допомогти людині вижити, Прометей украв у бога-коваля Гефеста працьовитість, а в богині мудрості Афіні – розум і віддав це все людям. Здавалося все буде добре, проте жилося людям погано, багато хто гинув. І все це тому, що люди не володіли мистецтвом спілкування і життя суспільним чином. Злякався Зевс, що загине все людство, і вирішив подарувати людям сором і правду, віру і любов, і радість і надію, щоб служили вони окрасою, засобом дружніх зв'язків між людьми. Відтоді*

найціннішими людськими якостями вважаються духовність, душа, взаєморозуміння. А духовна культура йде від наповненості нашої душі».

Викладач. Ми часто вживаємо термін «духовність». А який же зміст стоїть за ним?

Варіанти відповідей студентів (наводимо деякі з них, за даними анкетування):

- Духовність – це внутрішній світ людини.
- Духовність – це ті якості й риси, ті життєві установки, що існують для кожної людини.
- Переповнення душі чимось гарним, світлим. Це пам'ять про своїх предків, це любов до матері, до Вітчизни.
- Духовність – це вершина, до якої потрібно йти все життя. Це дійсно храм людської душі.
- Прагнення створити щось таке, котре буде мати користь і задоволення для цілого людства.

(Викладач пропонує обрати найчіткіший варіант відповіді).

Отже, кожен із вас висловив цікаві думки, відверто, осмислено та зі сподіванням на розуміння всієї глибини та складності даного визначення.

2. Робота в групах

Викладач. Давайте спробуємо попрацювати в групах і створити з ваших суджень систему цінностей, якою повинна користуватись, на вашу думку, особистість.

Методика роботи:

Студенти працюють у двох групах (10 хв.). Два представники від кожної групи підходять до дошки й записують кожен свою систему, вироблену міні-колективом. Йде пояснення, чому саме таку систему цінностей обрала дана група).

Викладач. Тепер спробуємо об'єднати ваші думки й виробити одну загальну систему цінностей.

Студенти:

- спрямованість намірів, почуттів, емоцій, думок, слів, вчинків, способу діяльності на добро;
- життя в ім'я добротворення;
- добра пам'ять про своїх пращурів;
- спрямованість діяльності на добротворення.

Викладач. Тепер спробуємо дати відповіді на такі запитання:

1) Що, на вашу думку, впливає на вчинки людей? (поставити в ряд відповідно до значимості):

- думка оточуючих;
- особиста користь від вчинку;
- усвідомлення добра задля інших;
- прагнення утвердитися в суспільстві.

2) Коли ви спрямовуєте свої думки, вчинки, дії на творення добра,

що ви ставите на перше місце?:

- власне «Я»;
- інтереси інших людей;
- чи оцінку іншими людьми?

(Обговорюючи ці питання, студенти висловлюють суперечливі думки. Оскільки під час бесіди викладач є ведучим, він повинен підвести студентів до єдиної магістралі, де будуть перетинатися думки кожного. Особливу увагу звертаємо на процес виховання та навчання, їхнє значення у визначенні спрямованості думок, дій, вчинків людини на добротворення чи злотворення).

3. Бліц-опитування

Викладач:

- Які вчинки людини (добрі чи злі) довготриваліші в пам'яті?
- Які начала в людині в наш час (добрі чи злі) є домінуючими?
- Яку діяльність ми називаємо добротворчою?
- Яку діяльність ми називаємо злотворчою?

(Відповідаючи на поставлені запитання, студенти звертаються до власного життєвого досвіду).

IV. Підсумок заняття

Виявляється, мудрість, закладена в кожному з нас, має можливість виринути з глибин наших спогадів, шляхом досвіду, аналізу власної діяльності та оцінки дій оточуючих людей. Опрацювавши теоретичні поняття, варто поглибити набуті знання на практиці.

Отже, запропонована модель формування гуманістичних цінностей як складової професійної культури сучасної молоді передбачає врахування особистісно-орієнтованого підходу в процесі викладання дисциплін соціально-гуманітарного циклу, котрий у вищому навчальному закладі стане однією з передумов розвитку гуманістичної спрямованості майбутнього менеджера. Адже саме об'єднуючи різні блоки теоретичних і практичних дисциплін та враховуючи міждисциплінарні зв'язки, технології професійного розвитку особистості – відбувається процес цілеспрямованого становлення майбутнього фахівця, який передбачає принцип наступності та послідовності у процесі гуманізації. А набуте прагнення бути гідним фахівцем, керуватися духовними нормами поведінки, вимагати від себе особисто і від оточуючих людей відповідного ставлення, забезпечить покращення самосвідомості та сприятиме професійному росту і конкурентоспроможності на ринку праці. Однак, на сьогодні окреслена проблема потребує нагального практичного підґрунтя, оскільки не завжди ціннісна модель є усвідомленою особистістю й тому не виконує роль регулятора професійної культури. І саме це вимагає подальшого пошуку шляхів та методів формування гуманістичних цінностей відповідно до потреб сьогодення, специфіки спеціальності та загальнолюдських позицій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біла книга національної освіти України. Проект [Електронний ресурс] / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремінь. – К., 2009. – 185 с. – Режим доступу : [http // www.ukrain 3000.org. ua / img / forall/ APN.pdf](http://www.ukrain3000.org.ua/img/forall/APN.pdf)
2. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI ст.») [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http // www.rada.gov.ua/](http://www.rada.gov.ua/)
3. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http // www.mon.gov. ua/](http://www.mon.gov.ua/)
4. Концепція національного виховання студентської молоді. Проект. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http // www.zakon.nau.ua/](http://www.zakon.nau.ua/)
5. Національна доктрина розвитку освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http // www.mon.gov.ua/](http://www.mon.gov.ua/)
6. Сурова Т. І. Гуманізація освіти – потреба часу / Т. І. Сурова // зб. наук. праць «Педагогічна освіта: теорія і практика. – Вип. 1. – Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори-2006», 2009. – С. 30–34.
7. Фазан В. Духовні цінності в системі сучасного виховання / Віталій Фазан // Педагогічні науки : зб. наук. праць. – Вип. 54. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2011. – С. 35–38.